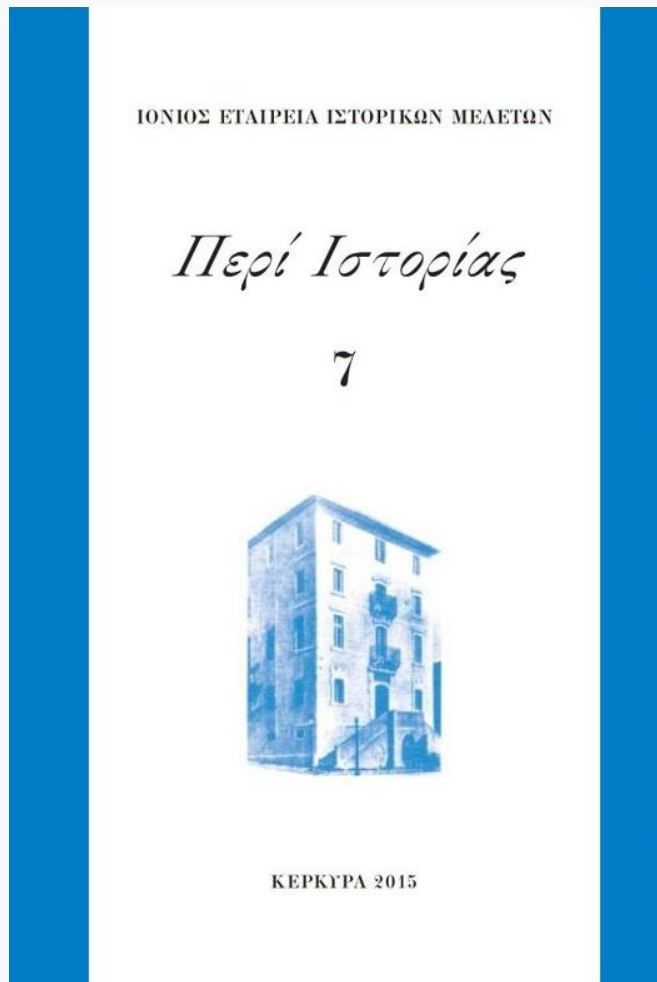

Peri Istorias

Vol 7 (2015)

Συνοπτική δημογραφική αποτύπωση του πληθυσμού της Ιθάκης κατά τα τέλη του 19ου αιώνα.

Ιωάννα Αθανασοπούλου, Δημήτριος Ανωγιάτης-Pelé

doi: [10.12681/p.i.24771](https://doi.org/10.12681/p.i.24771)

To cite this article:

Αθανασοπούλου Ι., & Ανωγιάτης-Pelé Δ. (2020). Συνοπτική δημογραφική αποτύπωση του πληθυσμού της Ιθάκης κατά τα τέλη του 19ου αιώνα. *Peri Istorias*, 7, 53-84. <https://doi.org/10.12681/p.i.24771>

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΙΘΑΚΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ΟΥ ΑΙΩΝΑ

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να αποτυπώσει τον πληθυσμό της Ιθάκης κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα. Η Ιθάκη, όπως άλλωστε και το σύνολο των Επτανήσων, ενσωματώθηκε στο ελληνικό κράτος στις 21 Μαΐου 1864 και, σύμφωνα με τις απογραφές, ανήκε διοικητικά στον νομό της Κεφαλληνίας, ο οποίος αποτελείτο από τις επαρχίες της Κραναίας, της Πάλλης, της Σάμης και της Ιθάκης. Όμως, κατά το τέλος του 19ου αιώνα, με τον νόμο ΒΧΔ' «Περί διοικητικής διαιρέσεως του κράτους», που δημοσιεύθηκε στις 8 Ιουλίου 1899 στην *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως* (τεύχος Α')¹, η Ιθάκη εντάχθηκε διοικητικά στον νομό Λευκάδας, ο οποίος αποτελείτο από τις επαρχίες της Λευκάδας και της Ιθάκης. Πώς παρουσιάζεται, λοιπόν, η πληθυσμιακή εικόνα της Ιθάκης κατά τη διάρκεια αυτού του μεσοδιαστήματος, δηλαδή από το έτος 1870 έως το 1896, μέσα από τις διαδοχικές απογραφές του τέλους του 19ου αιώνα και τη συμπληρωματική μαρτυρία του διασωθέντος εκλογικού καταλόγου του 1871;

Α. Τα δεδομένα των επίσημων απογραφών

Από το έτος της ενσωμάτωσης της Ιθάκης στο ελληνικό κράτος έως το τέλος του 19ου αιώνα υλοποιήθηκαν τέσσερις απογραφές, τα έτη 1870, 1879, 1889 και 1896. Οφείλουμε να σημειώσουμε ότι το έτος 1861 είχε πραγματοποιηθεί και μια προηγούμενη απογραφή του πληθυσμού ελληνικού κράτους, στην οποία, όπως είναι φυσικό, δεν είχαν συμπεριληφθεί πληθυσμιακά δεδομένα για την Ιθάκη και γενικότερα για τα Ιόνια Νησιά, εφόσον δεν αποτελούσαν ακόμη τμήμα της ελληνικής επικράτειας. Η Επαρχία της Ιθάκης αποτελείτο από τέσσερις δήμους: τον δήμο Ιθακησίων, ο οποίος ήταν και

---

1. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος*, αρ. 136, τεύχος Πρώτον, εν Αθήναις, 8 Ιουλίου 1899.

ο πολυπληθέστερος, και τους δήμους Νηριτίων, Καρνίων και Πολυκτοριών.

Στην απογραφή του 1870² αναφέρεται ο συνολικός πληθυσμός του νησιού κατά το έτος 1861, ο οποίος ανερχόταν σε 11.820 άτομα και υπερτερούσε κατά 1.947 άτομα του συνολικού πληθυσμού της απογραφής του 1870, ο οποίος αριθμούσε 9.873 κατοίκους (παρατηρείται δηλαδή μια μείωση της τάξης του 16,5% κατά την απογραφή του πληθυσμού του 1870). Στη συνέχεια, στην απογραφή του έτους 1879,³ ο συνολικός πληθυσμός του νησιού αυξάνεται εκ νέου και αγγίζει τους 12.222 κατοίκους, ενώ κατά το έτος 1889⁴ παρουσιάζει νέα κάμψη, αριθμώντας πλέον 10.442 άτομα. Τέλος, τέσσερα χρόνια πριν από την εκπνοή του 19ου αιώνα, οι Ιθακήσιοι, σύμφωνα με την απογραφή του έτους 1896,⁵ ανέρχονται σε 13.286 άτομα (Διάγραμμα 1). Η έκταση της Ιθάκης αντιστοιχεί σε 300 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Έτσι, κατά έτος το 1861 η πυκνότητα του πληθυσμού άγγιζε τα 39,4 άτομα ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, το έτος 1871, εξαιτίας της πληθυσμιακής κάμψης, μειώθηκε στα 32,91 άτομα/τ.χλμ., το έτος 1879 ανέρχεται σε 40,74 άτομα /τ.χλμ., ενώ το 1889 μειώνεται εκ νέου σε 34,81 άτομα/τ.χλμ. Τέλος, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή, κατά το έτος 1896 παρουσιάζεται η μεγαλύτερη κατά την εν λόγω περίοδο πυκνότητα του πληθυσμού στο νησί, καθώς η αναλογία φθάνει τα 44,29 άτομα/τ.χλμ. (βλ. Διάγραμμα 1).

1. Δήμος Ιθακησίων

Σύμφωνα με την απογραφή του 1870, ο συνολικός πληθυσμός του δήμου ανέρχεται σε 4.491 άτομα, εκ των οποίων τα 2.515 είναι θήλειες. Οι δημότες αγγίζουν τους 4.346, ενώ κατοικούν και 134 ετεροδημότες καθώς και 11 αλλοδαποί.

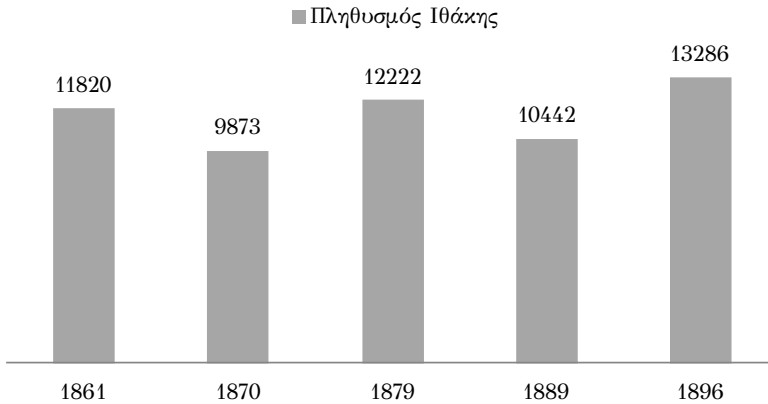
Ως προς το μορφωτικό τους επίπεδο, από την απογραφή προκύπτει ότι οι εγγράμματοι άρρενες ανέρχονται σε 681, ενώ οι εγγράμματες γυ-

2. Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, *Στατιστική της Ελλάδος, Πληθυσμός 1870*, Εθνικόν Τυπογραφείον, εν Αθήναις 1872.

3. Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, *Στατιστική της Ελλάδος, Πληθυσμός 1879*, Τυπογραφείον Σ. Κ. Βλαστού, εν Αθήναις 1881.

4. Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, *Στατιστική της Ελλάδος, Πληθυσμός – Απογραφή της 15-16 Απριλίου 1889*, Εθνικόν Τυπογραφείον και Λιθογραφείον, εν Αθήναις 1890.

5. Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, *Στατιστικά αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού κατά την 5-6 Οκτωβρίου 1896*, Εθνικόν Τυπογραφείον και Λιθογραφείον, εν Αθήναις 1897.

Διάγραμμα 1: Ο πληθυσμός της Ιθάκης
κατά τα έτη 1861-1896

ναίκες είναι 318. Ο αριθμός δε των αγράμματων υπερτερεί κατά πολύ, φθάνοντας τα 3.492 άτομα, εκ των οποίων οι 1.295 άρρενες και οι 2.197 θήλειες. Τέλος, το σύνολο των οικοδομών στον δήμο είναι 1.225, από τις οποίες κατοικούνται οι 1.196.

Στην απογραφή του 1879 στον εν λόγω δήμο καταγράφονται 1.258 οικογένειες, ενώ ο συνολικός αριθμός των κατοίκων ανέρχεται σε 5.838 άτομα (3.057 άρρενες και 2.781 θήλειες) (Πίνακας 1). Ως δημότες δηλώνονται 5.813 άτομα, ως ετεροδημότες 178, 970 άτομα δηλώνεται ότι βρίσκονται στο εξωτερικό, ενώ υπάρχει και αναφορά για 285 άτομα που ανήκουν σε ειδική απογραφή. Με μια θεωρητική προσέγγιση ο μέσος όρος των μελών της οικογένειας υπολογίζεται σε 4,64 άτομα ανά οικογένεια. Ως προς την οικογενειακή κατάσταση των κατοίκων, καταγράφονται 1.038 έγγαμοι και 980 έγγαμες, ενώ οι άγαμοι άνδρες είναι 1.956 έναντι 1.414 άγαμων γυναικών. Τέλος, οι χήροι (63) είναι σαφώς λιγότεροι σε σχέση με τις χήρες (387).

Και στην απογραφή του 1879 παρέχονται πληροφορίες για το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων του δήμου. Και πάλι οι αγράμματοι κάτοικοι (3.793 άτομα) υπερτερούν σε σχέση με το σύνολο των εγγραμμάτων. Οι εγγράμματοι άνδρες ανέρχονται σε 1.475 άτομα, ενώ οι εγγράμματες γυναίκες είναι 570. Οι αγράμματοι άνδρες είναι 1.582 και οι γυναίκες φθάνουν τις 2.211. Το σύνολο των οικοδομών του δήμου αυξάνεται σε σχέση με την προηγούμενη απογραφή (1.262 οικοδομές), ενώ οι 1.228 χαρακτηρίζονται ως οικίες και οι υπόλοιπες 34 ως έχουσες άλλη χρήση.

Πίνακας 1: Πληθυσμός του δήμου Ιθάκης
σύμφωνα με την απογραφή του έτους 1879

Δήμος Ιθακησίων (1879)	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Ιθάκη	2.461	2.250	4.711
Περαχωρίον	541	531	1.072
λιμνή Ιθάκης (ναυτικοί αλιείας και ακτοπλοΐας)	55		55
Σύνολο	3.057	2.781	5.838

Στην απογραφή του έτους 1889 ο συνολικός πληθυσμός του δήμου Ιθακησίων ανέρχεται σε 4.605 κατοίκους, εκ των οποίων οι 2.068 είναι άρρενες και οι 2.537 θήλειες (Πίνακας 2).

Πίνακας 2: Πληθυσμός του δήμου Ιθάκης
σύμφωνα με την απογραφή του έτους 1889

Δήμος Ιθακησίων (1889)	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Ιθάκη	1.609	2.029	3.638
Περαχωρίον	459	508	967
Σύνολο	2.068	2.537	4.605

Τέλος, στην απογραφή του έτους 1896 (Πίνακας 3) ο συνολικός πληθυσμός του δήμου φθάνει τα 5.724 άτομα, παρουσιάζοντας μια περίεργη δημογραφικά ισοκατανομή αρρένων και θηλειών (2.862 άτομα). Ως προς αυτήν την αριθμητική ταύτιση, δεν αποκλείεται η περίπτωση του αριθμητικού λάθους της απογραφής.

Πίνακας 3: Πληθυσμός του δήμου Ιθάκης
σύμφωνα με την απογραφή του έτους 1896

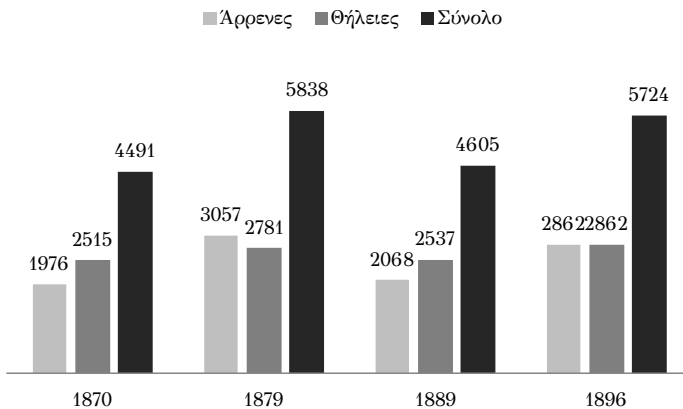
Δήμος Ιθακησίων (1896)	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Ιθάκη	2.287	2.333	4.620
λιμνή Ιθάκης	77	0	77
Περαχωρίον	498	529	1.027
Σύνολο	2.862	2.862	5.724

Στον Πίνακα 4 και στο Διάγραμμα 2 παρουσιάζεται η εξέλιξη του πληθυσμού του δήμου Ιθακησίων σύμφωνα με τις απογραφές της περιόδου 1870-1896.

Πίνακας 4: Πληθυσμός του δήμου Ιθακησίων σύμφωνα με τις απογραφές των ετών 1870-1896

Έτος απογραφής	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
1870	1.976	2.515	4.491
1879	3.057	2.781	5.838
1889	2.068	2.537	4.605
1896	2.862	2.862	5.724

Διάγραμμα 2: Συνολικός πληθυσμός και πληθυσμός ανά φύλο του δήμου Ιθακησίων σύμφωνα με τις απογραφές των ετών 1870-1896

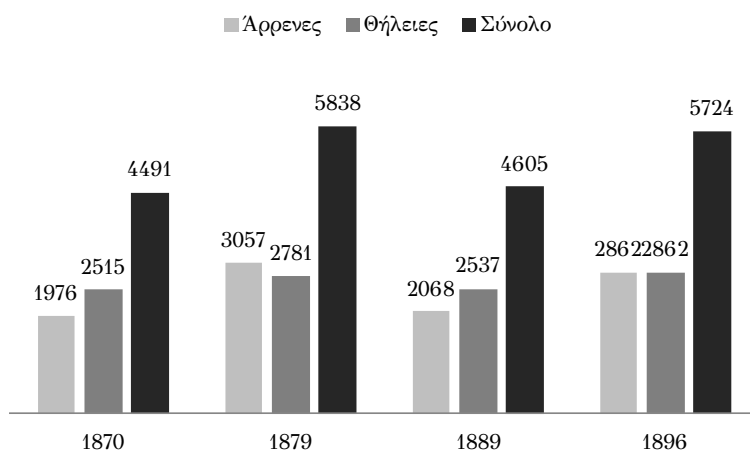
2. Δήμος Πολυκτορίων

Ο δεύτερος πολυπληθέστερος δήμος του νησιού ήταν ο δήμος Πολυκτορίων, ευρισκόμενος στην περιοχή Σταυρός. Το 1870 αποτελείτο από τα χωριά-οικισμούς Καλυβίων, Αγίου Ιωάννη, Αγίων Σαράντα, Εξωγής, Κολλιερής, Λαχούς, Λεύκης, Μεσοβουνού, Πλατρυθιάς και Φρικαίων. Στην απογραφή του 1870 καταγράφονται 528 οικογένειες (μια μέση θεωρητική τιμή των 4,55 ατόμων ανά οικογένεια) και στην αντίστοιχη του 1879 583 οικογένειες (5,10 μέλη ανά οικογένεια). Ο πληθυσμός του δήμου (Πίνακας 5 και Διάγραμμα 3) από το 1870 έως και το 1896 κυμάνθηκε ως ακολούθως:

Πίνακας 5: Πληθυσμός του δήμου Πολυκτορίων σύμφωνα με τις απογραφές των ετών 1870-1896

Έτος απογραφής	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
1870	1.094	1.309	2.403
1879	1.521	1.454	2.975
1889	1.191	1.446	2.975
1896	1.815	1.765	3.580

Διάγραμμα 3: Συνολικός πληθυσμός και πληθυσμός ανά φύλο του δήμου Πολυκτορίων σύμφωνα με τις απογραφές των ετών 1870-1896

Στις απογραφές των ετών 1870 και 1879 παρατηρούμε ότι η συντριπτική πλειονότητα των κατοίκων του δήμου Πολυκτορίων είναι γηγενείς, ενώ οι ετεροδημότες και οι αλλοδαποί είναι ελάχιστοι (Πίνακας 6). Στις επόμενες απογραφές, των ετών 1889 και 1896, δεν περιλαμβάνονται ανάλογες πληροφορίες.

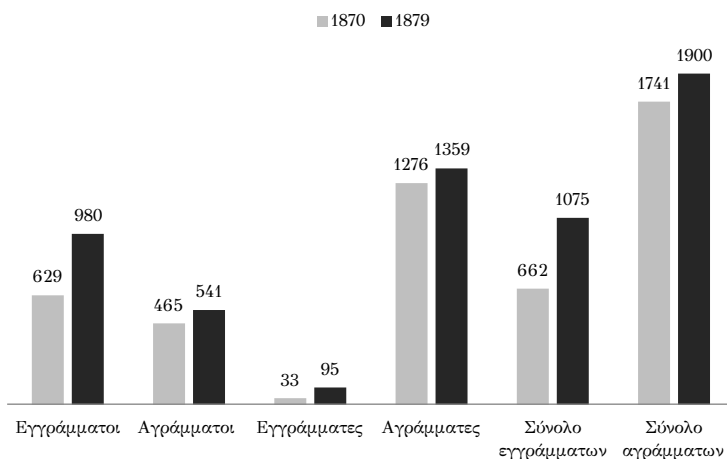
Πίνακας 6: Εντοπιότητα του πληθυσμού του δήμου Πολυκτορίων σύμφωνα με τις απογραφές των ετών 1870 και 1879

Έτος απογραφής	Δημότες	Ετεροδημότες	Αλλοδαποί	Σύνολο
1870	2.398	5		2.403
1879	2.957	16	2	2.975

Το έτος 1870 το σύνολο των οικοδομών στον δήμο ανέρχεται σε 616, από τις οποίες κατοικούνται οι 600, ενώ στην απογραφή του 1879, παρά το γεγονός ότι οι οικοδομές αυξάνονται σε 642, ο αριθμός εκείνων που χρησιμοποιούνται ως κατοικίες, ελαττώνεται στις 585.

Ως προς το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων του δήμου, παρατηρούμε ότι και εδώ ο γυναικείος πληθυσμός υστερεί σε μόρφωση σε σχέση με τον ανδρικό πληθυσμό του δήμου (Διάγραμμα 4).

Διάγραμμα 4: Μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού του δήμου Πολυκτορίων σύμφωνα με τις απογραφές των ετών 1870 και 1879

Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1879, ο εγγεγραμμένος πληθυσμός του δήμου Πολυκτορίων ανέρχεται στα 3.048 άτομα.

Τέλος, ως προς την οικογενειακή κατάσταση των κατοίκων του δήμου το έτος 1879, σε σύνολο 2.975 κατοίκων οι έγγαμοι είναι 499 και οι έγγαμες 496, ενώ οι άγαμοι υπερτερούν (978) σε σχέση με τις άγαμες (785). Και σε αυτόν τον δήμο οι χήρες είναι σαφώς περισσότερες (173) σε σύγκριση με τους χήρους (44).

Αναλυτικότερα, στις απογραφές των ετών 1879 (Πίνακας 7), 1889 (Πίνακας 8) και 1896 (Πίνακας 9) ο πληθυσμός στα χωριά-οικισμούς του δήμου Πολυκτορίων παρουσιάζεται ως ακολούθως:

Πίνακας 7: Συνολικός πληθυσμός ανά φύλο και οικισμό του δήμου Πολυκτορίων σύμφωνα με την απογραφή του έτους 1879

Χωριά-οικισμοί (1879)	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Σταυρός	289	291	580
Άγιος Ιωάννης	47	38	85
Άγιοι Σαράντα	120	111	231
Εξωγή	413	423	836
Καλύβια	63	61	124
Κολλιερή	145	130	275
Λαχώ	59	39	98
Λεύκη	250	223	473
Μεσοβουνόν	30	36	66
Πλατρυθιά	75	66	141
Φρίκαι	30	36	66
Σύνολο	1.521	1.454	2.975

Πίνακας 8: Συνολικός πληθυσμός ανά φύλο και οικισμό του δήμου Πολυκτορίων σύμφωνα με την απογραφή του έτους 1889

Χωριά-οικισμοί (1889)	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Σταυρός	254	280	534
Άγιος Ιωάννης	36	32	68
Άγιοι Σαράντα	124	130	254
Εξωγή	326	414	740
Καλύβια	40	46	86
Κολλιερή	93	130	223
Λαχώ	37	37	74
Λεύκη	153	215	368
Μεσοβουνόν	22	44	66
Πλατρυθιά	54	74	128
Φρίκαι	52	44	96
Σύνολο	1.191	1.446	2.637

Πίνακας 9: Συνολικός πληθυσμός ανά φύλο και οικισμό του δήμου Πολυκτορίων σύμφωνα με την απογραφή του έτους 1896

Χωριά-οικισμοί (1896)	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Σταυρός	239	286	525
Άγιος Ιωάννης	77	75	152
Άγιοι Σαράντα	127	132	259
Εξωγή	624	474	1.098
Καλύβια	36	44	80
Κολλιερή	193	214	407
Λαχώ	85	65	150
Λεύκη	248	274	522
Μεσοβουνόν	41	58	99
Πλατρυθιά	66	92	158
Φρίκαι	79	51	130
Σύνολο	1.815	1.765	3.580

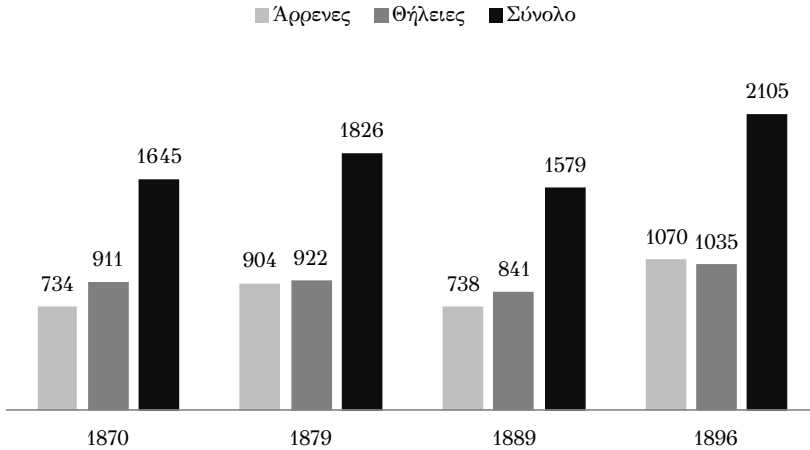
3. Δήμος Νηριτίων

Ο τρίτος πληθυσμιακά δήμος του νησιού είναι ο δήμος Νηριτίων. Έδρα του είναι ο οικισμός Κιόνιον και στον εν λόγω δήμο περιλαμβάνεται και το χωριό Ανωγή. Στην απογραφή του έτους 1870 αριθμεί 404 οικογένειες (4,07 άτομα ανά οικογένεια) και στην αντίστοιχη του 1879 418 (4,37 άτομα ανά οικογένεια). Ως προς την οικογενειακή κατάσταση των κατοίκων του δήμου το έτος 1879, σε σύνολο 1.826 κατοίκων, οι έγγαμοι είναι 287 και οι έγγαμες 301. Οι άγαμοι υπερτερούν (590) σε σχέση με τις άγαμες (508). Και σε αυτόν τον δήμο οι χήρες είναι κατά πολύ περισσότερες (113) σε σύγκριση με τους χήρους (27). Ο πληθυσμός του δήμου (Πίνακας 10 και Διάγραμμα 5) από το έτος 1870 έως και το έτος 1896 κυμάνθηξε ως ακολούθως:

Πίνακας 10: Πληθυσμός του δήμου Νηριτίων σύμφωνα με τις απογραφές των ετών 1870-1896

Έτος απογραφής	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
1870	734	911	1.645
1879	904	922	1.826
1889	738	841	1.579
1896	1.070	1.035	2.105

Διάγραμμα 5: Πληθυσμός συνολικός και ανά φύλο του δήμου Νηριτίων σύμφωνα με τις απογραφές των ετών 1870-1896

Το έτος 1870 από τους 1.645 κατοίκους μόνο οκτώ είναι ετεροδημότες, ενώ δεν καταγράφεται κανένας αλλοδαπός. Αντίστοιχα, στην απογραφή του έτους 1879 και οι 1.826 κάτοικοι είναι γηγενείς.

Τα κτίσματα του δήμου δεν παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις, καθώς το σύνολο των οικοδομών κατά τα έτη 1870 και 1879 παραμένει σταθερό (Πίνακας 11). Αντίστοιχες πληροφορίες για την κτηριοδομία των δήμων της Ιθάκης δεν παρέχουν οι υπόλοιπες δύο απογραφές.

Πίνακας 11: Οικιστικό πλέγμα του δήμου Νηριτίων σύμφωνα με τις απογραφές των ετών 1870 και 1879

Έτος απογραφής	κατοικημένες οικοδομές	έτερες οικοδομές	Σύνολο οικοδομών
1870	374	13	387
1879	351	31	382

Σε ό,τι αφορά το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων του δήμου Νηριτίων (Πίνακας 12), παρατηρούμε ότι έχει τα ίδια χαρακτηριστικά με τους άλλους δήμους του νησιού, με τον γυναικείο πληθυσμό να υστερεί και εδώ σημαντικά σε σχέση με τον ανδρικό.

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΙΘΑΚΗΣ

Πίνακας 12: Μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού του δήμου Νηριτίων σύμφωνα με τις απογραφές των ετών 1870 και 1879

Έτος απογραφής	Εγγράμ- ματοι	Αγράμ- ματοι	Εγγράμ- ματες	Αγράμ- ματες	Σύνολο εγγράμματων	Σύνολο αγράμματων
1870	382	352	44	867	426	1.219
1879	495	409	45	877	540	1.286

Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1879, ο εγγεγραμμένος πληθυσμός του δήμου Νηριτίων ανέρχεται σε 1.910 άτομα, από τα οποία τα 1.826 προέρχονται από τον οικείο δήμο, 45 από άλλους δήμους, 26 άτομα βρίσκονται στο εξωτερικό και 13 είναι καταγεγραμμένα σε ειδική απογραφή. Αναλυτικότερα, ο πληθυσμός στα χωριά-οικισμούς του δήμου Νηριτίων στις απογραφές των ετών 1879 (Πίνακας 13), 1889 (Πίνακας 14) και 1896 (Πίνακας 15) περιγράφεται ως ακολούθως:

Πίνακας 13: Συνολικός πληθυσμός ανά φύλο και οικισμό του δήμου Νηριτίων σύμφωνα με την απογραφή του έτους 1879

Χωριά-οικισμοί (1879)	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Κιόνιον	548	593	1.141
Ανωγή	356	329	685
Σύνολο	904	922	1.826

Πίνακας 14: Συνολικός πληθυσμός ανά φύλο και οικισμό του δήμου Νηριτίων σύμφωνα με την απογραφή του έτους 1889

Χωριά-οικισμοί (1889)	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Κιόνιον	477	570	1.047
Ανωγή	257	269	526
Μονή Υ.Θ. Καθαρών	4	2	6
Σύνολο	738	841	1.579

Πίνακας 15: Συνολικός πληθυσμός ανά φύλο και οικισμό του δήμου Νηριτίων σύμφωνα με την απογραφή του έτους 1896

Χωριά-οικισμοί (1896)	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Κιόνιον	686	709	1.395
Ανωγή	384	326	710
Σύνολο	1.070	1.035	2.105

4. Δήμος Καρνίων

Ο τέταρτος δήμος του νησιού είναι ο δήμος Καρνίων, με έδρα τον Κάλαμο. Εκτός από τον Κάλαμο υπάρχουν και άλλα τρία χωριά-οικισμοί στον δήμο: Επισκοπή, Καστός και Κεφάλι.

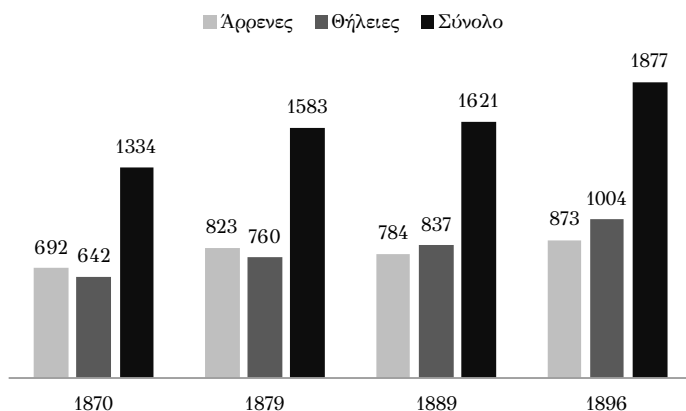
Στις απογραφές των ετών 1870 και 1879 διαμένουν στον δήμο συνολικά 259 οικογένειες (5,15 άτομα ανά οικογένεια) και 290 (5,46 άτομα ανά οικογένεια) αντίστοιχα. Ως προς την οικογενειακή κατάσταση των κατοίκων του δήμου το έτος 1879, σε σύνολο 1.583 κατοίκων, οι έγγαμοι είναι 274 και οι έγγαμες 269, ενώ οι άγαμοι υπερτερούν (531) σε σχέση με τις άγαμες (423). Και σε αυτόν τον δήμο οι χήρες είναι περισσότερες (68) σε σύγκριση με τους χήρους (18).

Ο πληθυσμός του δήμου (Πίνακας 16 και Διάγραμμα 6) από το έτος 1870 έως και το 1896 κυμάνθηκε ως ακολούθως:

Πίνακας 16: Πληθυσμός του δήμου Καρνίων σύμφωνα με τις απογραφές των ετών 1870-1896

Έτος απογραφών	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
1870	692	642	1.334
1879	823	760	1.583
1889	784	837	1.621
1896	873	1.004	1.877

Διάγραμμα 6: Πληθυσμός συνολικός και ανά φύλο του δήμου Καρνίων σύμφωνα με τις απογραφές των ετών 1870-1896

Στην απογραφή του έτους 1870 από τους 1.334 κατοίκους του δήμου μόνο 16 είναι ετεροδημότες, ενώ δεν καταγράφεται κανένας αλλοδαπός. Αντίστοιχα, στην απογραφή του 1879 στους 1.583 κατοίκους συμπεριλαμβάνονται και 24 ετεροδημότες. Τα κτίσματα και στις δύο απογραφές ανέρχονται σε 280 χωρίς καμία μεταβολή (Πίνακας 17).

Πίνακας 17: Οικιστικό πλέγμα του δήμου Καρνίων σύμφωνα με τις απογραφές των ετών 1870 και 1879

Έτος απογραφής	κατοικημένες οικοδομές	άλλες οικοδομές	Σύνολο οικοδομών
1870	266	14	280
1879	271	9	280

Το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων του δήμου Καρνίων (Πίνακας 18) είναι ιδιαίτερα χαμηλό, αφού το ποσοστό των αγράμματων αγγίζει το 85,08%, το έτος 1870, και το 77,89%, το έτος 1879.

Πίνακας 18: Μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού του δήμου Καρνίων σύμφωνα με τις απογραφές των ετών 1870 και 1879

Έτος απογραφής	Εγγράμματοι	Αγράμματοι	Εγγράμματοι χωρίς αναφορά	Αγράμματοι	Σύνολο εγγράμματων	Σύνολο αγράμματων
1870	199	493	χωρίς αναφορά	642	199	1.135
1879	340	483	10	750	350	1.233

Ο εγγεγραμμένος πληθυσμός του Δήμου Καρνίων, σύμφωνα με την απογραφή του 1879, ανέρχεται σε 1.719 άτομα, από τα οποία τα 1.559 προέρχονται από τον οικείο δήμο, 123 από άλλους δήμους, πέντε άτομα βρίσκονται στο εξωτερικό και 32 άτομα είναι καταγεγραμμένα σε ειδική απογραφή. Αναλυτικότερα, ο πληθυσμός στα χωριά-οικισμούς του δήμου Καρνίων στις απογραφές των ετών 1879 (Πίνακας 19), 1889 (Πίνακας 20) και 1896 (Πίνακας 2) περιγράφεται ως ακολούθως:

Πίνακας 19: Συνολικός πληθυσμός ανά φύλο και οικισμό του δήμου Καρνίων σύμφωνα με την απογραφή του έτους 1879

Χωριά-οικισμοί (έτος 1879)	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Κάλαμος	539	480	1.019
Επισκοπή	116	103	219
Καστός	137	137	274
Κεφάλι	31	40	71
Σύνολο	823	760	1.583

Πίνακας 20: Συνολικός πληθυσμός ανά φύλο και οικισμό του δήμου Καρνίων σύμφωνα με την απογραφή του έτους 1889

Χωριά-οικισμοί (έτος 1889)	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Κάλαμος	496	537	1.033
Επισκοπή	121	121	242
Καστός	132	137	269
Κεφάλι	35	42	77
Σύνολο	784	837	1.621

Πίνακας 21: Συνολικός πληθυσμός ανά φύλο και οικισμό του δήμου Καρνίων σύμφωνα με την απογραφή του έτους 1896

Χωριά-οικισμοί (έτος 1896)	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Κάλαμος	508	634	1.142
Κάλαμος λιμήν	31	0	31
Επισκοπή	129	131	260
Καστός	169	199	368
Κεφάλι	36	40	76
Σύνολο	873	1.004	1.877

B. Μια πρόσθετη μαρτυρία: ο εκλογικός κατάλογος του 1871⁶

Συμπληρωματική μαρτυρία για το πληθυσμιακό δυναμικό της Ιθάκης κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά το ανδρικό δυναμικό του νησιού και ιδίως αυτούς που είχαν δικαίωμα ψήφου, αποτελεί η επεξεργασία του εκλογικού καταλόγου του 1871.⁷ Αυτός περιλαμβάνει τους άρρενες δημότες της Ιθάκης, που είχαν δικαίωμα ψήφου από την ηλικία των 21 ετών⁸ έως και την ηλικία των 95 ετών (ο γηραιότερος εκλέκτορας). Οι πληροφορίες που καταγράφονται στον εκλογικό κατάλογο του 1871, αφορούν το ονοματεπώνυμο του εκλογέως, το όνομα του πατρός του, την ηλικία και το επάγγελμά του. Ο εκλογικός κατάλογος είναι διαιρεμένος στους τέσσερεις δήμους της Επαρχίας Ιθάκης, δηλαδή των Ιθακησίων, των Νηριτίων, των Καρνίων και των Πολυκτορίων. Ας δούμε, λοιπόν, κατά δήμο τις πρόσθετες δημογραφικές και επαγγελματικές πληροφορίες του εκλογικού καταλόγου του 1871, τις σχετικές με τον άρρενα πληθυσμό του νησιού που έχει δικαίωμα ψήφου. Το σύνολο του εκλογικού σώματος του νησιού το 1871 ανέρχεται σε 3.835 άρρενες, ηλικίας από 21 έως 95 ετών, όπως προαναφέρθηκε.

1. Δήμος Ιθακησίων

Αναλυτικότερα, ο δήμος Ιθακησίων, που αποτελεί και την έδρα του νησιού, σύμφωνα με τον εκλογικό κατάλογο του 1871, αριθμεί 1.830 άρρενες.

Εξετάζοντας την ηλικιακή κατανομή των αρρένων, παρατηρούμε ότι η ομάδα των ψηφοφόρων από 20 έως 30 ετών είναι η πολυπληθέστερη (606 άτομα) σε σχέση με τις ομάδων των επόμενων ηλικιακών δεκαετιών, οι οποίες βαθμιαία φθίνουν (Διάγραμμα 7). Μόλις τέσσερεις εκλογείς είναι άνω των 90 ετών (Πίνακας 22).

6. Μια παρόμοια μελέτη πραγματοποιήθηκε από τους Δ. Ανωγιάτη-Πελέ και Ιω. Αθανασοπούλου για το νησί της Μυκόνου: «Ο εκλογικός κατάλογος της Μυκόνου του έτους 1847. Μαρτυρία δημογραφικής και ιδιοκτησιακής απεικόνισης του ανδρικού πληθυσμού του νησιού», *Ιόνιος Λόγος, Επιστημονική περιοδική έκδοση Τμήματος Ιστορίας Ιονίου Πανεπιστημίου*, τ. Γ' (Κέρκυρα 2011), σ. 81-128.

7. ΓΑΚ, Συλλογή Βλαχογιάννη, «Εκλογικά», Α', Εκλογικοί Κατάλογοι (διαθέσιμο διαδικτυακά στο: <http://arxeiomnimon.gak.gr/search/resource.html?tab=tab02&id=13824>).

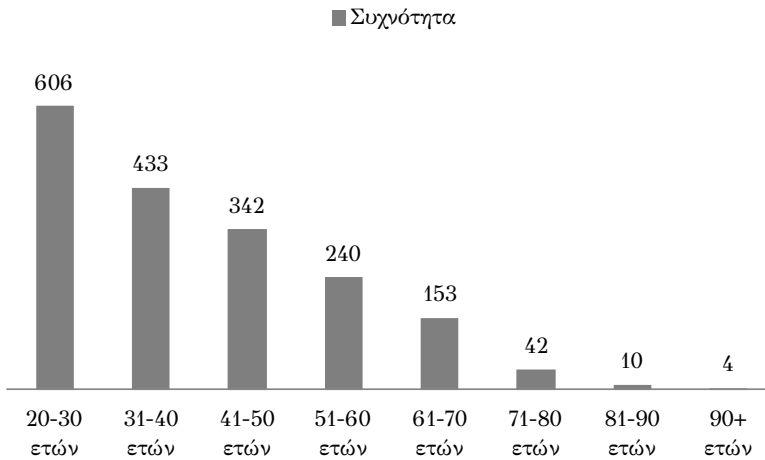
8. Σε ολόκληρο τον εκλογικό κατάλογο καταγράφεται μόνο μία περίπτωση, στην οποία ο εκλογέας Γερ. Μαράτος του Ευσταθίου είναι 20 ετών (καταγραφή αρ. 1432).

Πίνακας 22: Ηλικιακή κατανομή των αρρένων του δήμου Ιθάκης σύμφωνα με τον εκλογικό κατάλογο του έτους 1871

Ηλικία	Συχνότητα	Ηλικία	Συχνότητα	Ηλικία	Συχνότητα
20	1	47	35	74	5
21	79	48	28	75	3
22	88	49	56	76	7
23	56	50	17	77	3
24	44	51	28	78	3
25	61	52	16	79	1
26	35	53	33	80	1
27	66	54	15	81	4
28	60	55	17	83	1
29	65	56	19	86	2
30	51	57	26	89	3
31	64	58	27	91	2
32	30	59	37	93	2
33	44	60	22		
34	25	61	21	Σύνολο	1830
35	35	62	13		
36	34	63	32		
37	44	64	14		
38	43	65	13		
39	67	66	16		
40	47	67	9		
41	47	68	15		
42	26	69	11		
43	48	70	9		
44	34	71	10		
45	27	72	2		
46	24	73	7		

Διάγραμμα 7: Η ηλικιακή κατανομή των εκλογέων του δήμου Ιθάκης κατά το έτος 1871

Τέλος, ως προς την επαγγελματική κατάσταση των ανδρών άνω των 20 ετών (Πίνακας 23), παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό ασχολείται, όπως άλλωστε είναι φυσικό, με επαγγέλματα της θάλασσας (ναύτης, πλοίαρχος, αλιεύς) και ακολουθούν αυτοί που ασχολούνται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία (γεωργός, κτηματίας, ποιμήν). Σημαντική θέση καταλαμβάνουν επίσης και εκείνοι που ασχολούνται με το εμπόριο (έμποροι, παντοπώλες κ.λπ.).

Πίνακας 23: Επαγγελματική κατάσταση των αρρένων του δήμου Ιθάκης σύμφωνα με τον εκλογικό κατάλογο του έτους 1871

Επάγγελμα	Συχνότητα	Επάγγελμα	Συχνότητα
ναύτης	568	αλιεύς	26
γεωργός	394	παντοπώλης	23
έμπορος	177	κτίστης	19
κτηματίας	101	δικηγόρος	17
πλοίαρχος	64	ράπτης	17
ποιμήν	62	κάπηλος	16
ξυλουργός	56	γραμματεύς	15
υποδηματοποιός	46	ιατρός	14

Επάγγελμα	Συχνότητα	Επάγγελμα	Συχνότητα
αρτοποιός	13	εμπορομεσίτης	2
γραφεύς	12	κηπουρός	2
μυλωθρός	12	μαθητής	2
κρεοπώλης	11	μηχανικός	2
υπάλληλος	8	πνευματοποιός	2
εμπορογραμματεύς	7	ραβδούχος	2
ναυπηγός	7	σανδαλοποιός	2
βυρσοδέφης	6	συμβολαιογράφος	2
σιδηρουργός	6	φαρμακοποιός	2
μεσίτης	5	δημοδιδάσκαλος	1
τελωνοφύλαξ	5	δημοτικός κλητήρ	1
φοιτητής	5	επαρχιακός κλητήρ	1
καφεπώλης	5	ζαχαροπλάστης	1
διδάσκαλος	4	ζωέμπορος	1
εμποροϋπάλληλος	4	θεράπων	1
αμαξηλάτης	4	κολυμβητής	1
κουρεύς	4	κτηνοτρόφος	1
στρατιώτης	4	χαλκεύς	1
μάγειρας	3	αστ. υπάλληλος	1
οινοπώλης	3	γραμ. ασφ. *	1
χρυσοχόος	2	λοχαγός	1
αγροφύλαξ	2	μεταπράτης	1
αστυνομικός	2	μουσικός	1
κλητήρ	2	εικονογράφος	1
αχθοφόρος	2	οπλοποιός	1
βαρελοποιός	2	σκυτοτόμος	1
δικαστικός κλητήρ	2	σπουδαστής	1
εμπορευόμενος	2	τελώνης	1

Επάγγελμα	Συχνότητα	Επάγγελμα	Συχνότητα
κυβερνήτης	1	αγρονομοφύλαξ	1
υπηρέτης	1	φαρμακοπώλης	1
υποπρόξενος	1	χρωματιστής	1
φαναράς	1	χωρίς αναφορά	27
		Σύνολο	1.830

* Συντετμημένο δυσπροσδιόριστο επάγγελμα.

2. Δήμος Πολυκτορίων

Τον εκλογικό κατάλογο του έτους 1871 του δήμου Πολυκτορίων, στον οποίο είναι καταγεγραμμένοι 934 άρρενες εκλογείς, συντάσσει ο δήμαρχος Διομήδης Γ. Πηλίκας, στις 15 Αυγούστου.

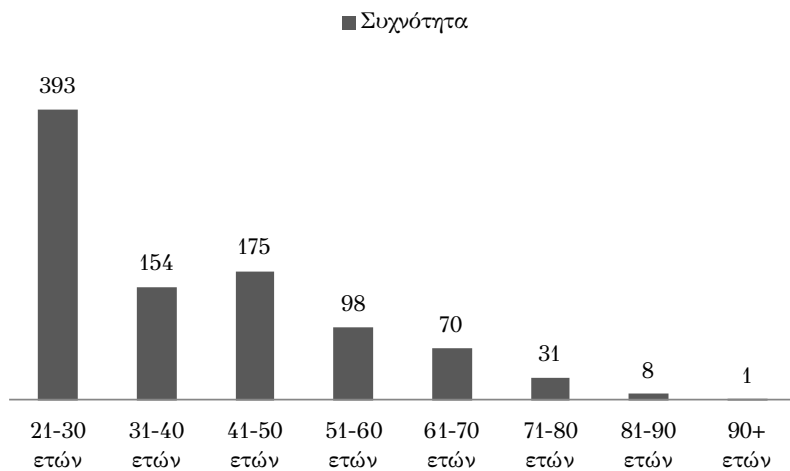
Μελετώντας την ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού, διαπιστώνουμε ότι και στον δήμο Πολυκτορίων η ομάδα των εκλογέων από 21 μέχρι 30 ετών είναι η μεγαλύτερη (393 άτομα) και ακολουθεί εκείνη των αρρένων ηλικίας 41-50 ετών (175 άτομα) (Διάγραμμα 8). Μόλις ένας εκλογέας είναι άνω των 90 ετών, ενώ σε τέσσερεις εκλογείς δεν καταγράφεται η ηλικία τους (Πίνακας 24).

Πίνακας 24: Ηλικιακή κατανομή των αρρένων του δήμου Πολυκτορίων σύμφωνα με τον εκλογικό κατάλογο του έτους 1871

Ηλικία	Συχνότητα	Ηλικία	Συχνότητα	Ηλικία	Συχνότητα
21	54	29	16	37	4
22	44	30	34	38	24
23	54	31	8	39	10
24	35	32	17	40	24
25	49	33	9	41	5
26	48	34	8	42	26
27	26	35	40	43	10
28	33	36	10	44	2

Ηλικία	Συχνότητα	Ηλικία	Συχνότητα	Ηλικία	Συχνότητα
45	35	60	14	74	1
46	12	61	4	75	15
47	2	62	5	78	3
48	28	63	3	80	4
49	6	64	3	81	1
50	49	65	30	82	1
51	5	66	1	85	1
52	12	68	6	86	1
53	11	69	2	88	2
54	4	70	16	90	2
55	23	71	3	95	1
56	8	72	3	χωρίς αναφορά	4
58	21	73	2	Σύνολο	934

Διάγραμμα 8: Η ηλικιακή κατανομή των εκλογέων του δήμου Πολυκτορίων κατά το έτος 1871

Ως προς τις επαγγελματικές ιδιότητες των ανδρών (Πίνακας 25), παρατηρούμε ότι, σε αντίθεση με τον δήμο των Ιθακησίων, το μεγαλύτερο

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΙΘΑΚΗΣ

ποσοστό στον δήμο Πολυκτορίων ασχολείται με τη γεωργία (γεωργός, κτηματίας, ποιμήν), υποδηλώνοντας έτσι τον αγροτικό κυρίως χαρακτήρα της περιοχής, και αμέσως μετά ακολουθούν αυτοί που ασχολούνται με επαγγέλματα της θάλασσας (ναύτης, πλοίαρχος, αλιεύς). Αξιοσημείωτο είναι και το ποσοστό εκείνων που ασχολούνται με τον τριτογενή τομέα (έμπορος, παντοπώλης κ.λπ.).

Πίνακας 25: Επαγγελματική κατάσταση των αρρένων του δήμου Πολυκτορίων σύμφωνα με τον εκλογικό κατάλογο του έτους 1871

Επάγγελμα	Συχνότητα	Επάγγελμα	Συχνότητα
γεωργός	501	βουτοποιός	3
ναύτης	90	γραμματεύς	2
έμπορος	74	δημοδιδάσκαλος	2
κτηματίας	69	διδάσκαλος	2
πλοίαρχος	23	εμποροϋπάλληλος	2
ράπτης	21	στρατιώτης	2
ποιμήν	20	συμβολαιογράφος	2
υπηρέτης	18	δεκανεύς	2
ξυλουργός	17	δικηγόρος	1
υποδηματοποιός	16	ζαχαροπλάστης	1
αρτοποιός	12	καφεπώλης	1
μαθητής	10	κλητήρ	1
δικαστικός κλητήρ	5	κουρεύς	1
κτίστης	5	παντοπώλης	1
σιδηρουργός	5	πνευματοποιός	1
αλιεύς	4	πρωρεύς	1
ναυτικός	4	ταγματάρχης	1
φαρμακοποιός	4	χαλκεύς	1
φοιτητής	4	χωρίς αναφορά	1
ιατρός	3	Σύνολο	934

3. Δήμος Νηριτίων

Ο εκλογικός κατάλογος του δήμου Νηριτίων συντάσσεται και υπογράφεται στις 15 Απριλίου 1871 από τον δήμαρχο Ν. Κουτσουβέλη και τα μέλη Θ. Παϊζή και Ι. Καρατζή. Περιλαμβάνει 640 άρρενες εκλογείς.

Η ηλικιακή κατανομή των αρρένων καταδεικνύει και στον δήμο Νηριτίων την υπεροχή της ηλικιακής ομάδας των εκλογέων από 21 έως 30 ετών (188 άτομα) και ακολουθούν οι ηλικιακές ομάδες 31-40 και 41-50, με μικρή απόκλιση μεταξύ τους (146 και 150 εκλογείς αντίστοιχα) (Διάγραμμα 9 και Πίνακας 26).

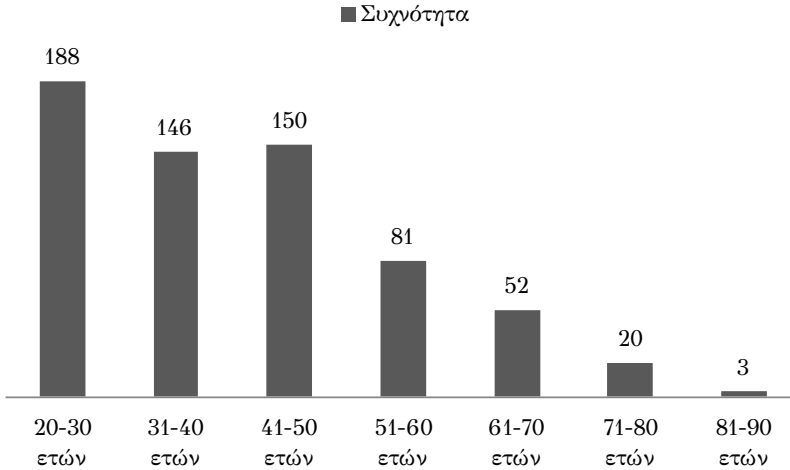
Πίνακας 26: Ηλικιακή κατανομή των αρρένων του δήμου Νηριτίων σύμφωνα με τον εκλογικό κατάλογο του έτους 1871

Ηλικία	Συχνότητα	Ηλικία	Συχνότητα	Ηλικία	Συχνότητα
21	14	39	5	57	2
22	6	40	30	58	6
23	37	41	14	59	4
24	11	42	12	60	15
25	23	43	17	61	1
26	23	44	7	63	7
27	26	45	44	64	1
28	13	46	5	65	17
29	19	47	7	66	1
30	16	48	7	67	7
31	21	49	4	68	2
32	1	50	33	69	3
33	29	51	13	70	13
34	6	52	5	72	1
35	24	53	11	73	2
36	6	54	4	74	1
37	16	55	19	75	9
38	8	56	2	76	1

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΙΘΑΚΗΣ

Ηλικία	Συχνότητα	Ηλικία	Συχνότητα	Ηλικία	Συχνότητα
77	1	83	1	90	1
80	5	84	1	Σύνολο	640

Διάγραμμα 9: Η ηλικιακή κατανομή των εκλογέων του δήμου Νηριτίων κατά το έτος 1871

Σχετικά με την επαγγελματική κατάσταση των ανδρών του δήμου, παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό ασχολείται με γεωργικά επαγγέλματα (γεωργός, κτηματίας, ποιμήν) και σε μικρότερο ποσοστό με ναυτικά επαγγέλματα (ναύτης, πλοίαρχος, αλιεύς) (Πίνακας 27).

Πίνακας 27: Επαγγελματική κατάσταση των αρρένων του δήμου Νηριτίων σύμφωνα με τον εκλογικό κατάλογο του έτους 1871

Επάγγελμα	Συχνότητα	Επάγγελμα	Συχνότητα
γεωργός	298	ποιμήν	23
ναύτης	114	υπηρέτης	17
έμπορος	35	πλοίαρχος	14
ξυλουργός	32	σανδαλοποιός	14
κτηματίας	26	ράπτης	12

Επάγγελμα	Επάγγελμα	Επάγγελμα	Επάγγελμα
λιθοξόος	8	δημογραμματεύς	1
καφεπώλης	7	δημοτικός εισπράκτωρ	1
κτίστης	6	εμπειροϊατρός	1
δημοδιδάσκαλος	5	ιατρός	1
σιδηρουργός	3	καπνοπώλης	1
βουτοποιός	2	μάγειρας	1
εμποροϋπάλληλος	2	μαθητής	1
μυλωθρός	2	λεπτουργός	1
ναυτικός	2	στρατιώτης	1
αρτοποιός	1	συμβολαιογράφος	1
βαμβακοτόμος	1	τελωνοσταθμάρχης	1
βαφεύς	1	τελωνοφύλαξ	1
βουλευτής	1	φαρμακοποιός	1
δήμαρχος	1	Σύνολο	640

4. Δήμος Καρνίων

Ο εκλογικός κατάλογος του δήμου Καρνίων συντάχθηκε από τον δήμαρχο Ευστάθιο Γαλάτη στις 16 Απριλίου 1871 και περιλαμβάνει 431 άρρενες εκλογείς.

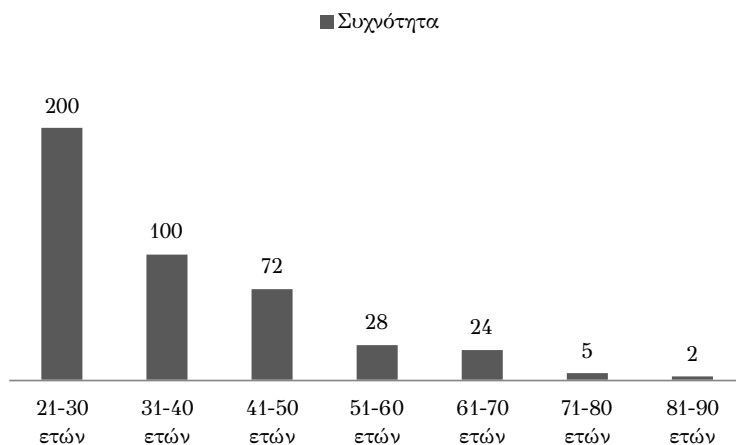
Εξετάζοντας την ηλικιακή κατανομή των αρρένων, διαπιστώνουμε ότι και σε αυτήν την περίπτωση η υψηλότερη συχνότητα καταγράφεται στην ηλικιακή ομάδα των εκλογέων από 21 έως 30 ετών (200 άτομα), ενώ φθίνει βαθμιαία κατά τις επόμενες ηλικιακές δεκαετίες (Διάγραμμα 10). Ο μεγαλύτερος σε ηλικία εκλογέας είναι 84 ετών και μόλις επτά είναι άνω των 70 ετών (Πίνακας 28).

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΙΘΑΚΗΣ

Πίνακας 28: Ηλικιακή κατανομή των αρρένων του δήμου Καρνίων σύμφωνα με τον εκλογικό κατάλογο του έτους 1871

Ηλικία	Συχνότητα	Ηλικία	Συχνότητα
21	8	47	10
22	11	48	2
23	32	49	7
24	25	50	4
25	23	51	1
26	18	52	12
27	10	53	1
28	19	54	2
29	16	55	1
30	38	56	3
31	15	57	3
32	21	58	1
33	7	60	1
34	19	61	1
35	9	62	8
36	6	64	2
37	6	65	1
38	8	66	3
39	4	67	5
40	5	68	2
41	11	70	2
42	13	71	1
43	4	72	1
44	5	77	3
45	7	81	1
46	9	84	1
		Σύνολο	431

Διάγραμμα 10: Η ηλικιακή κατανομή των εκλογέων του δήμου Καρνίων κατά το έτος 1871

Στον δήμο Καρνίων τα συνηθέστερα επαγγέλματα των αρρένων (Πίνακας 29) σχετίζονται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία (γεωργός, ποιμήν) και ακολουθούν αυτοί που ασχολούνται με επαγγέλματα της θάλασσας (ναύτης, πλοίαρχος, αλιεύς).

Πίνακας 29: Επαγγελματική κατάσταση των αρρένων του δήμου Καρνίων σύμφωνα με τον εκλογικό κατάλογο του έτους 1871

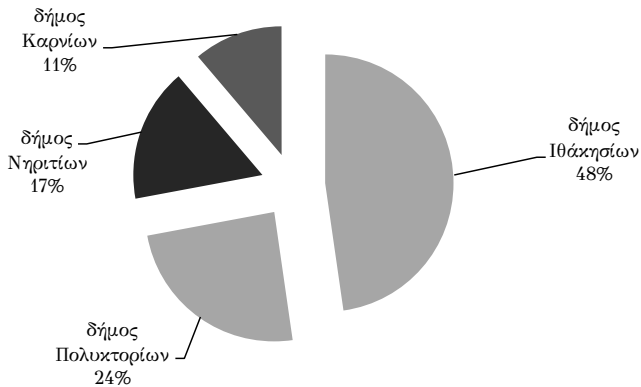
Επάγγελμα	Συχνότητα	Επάγγελμα	Συχνότητα
γεωργός	182	μυλωθρός	4
ναυτικός	94	μαθητής	3
ναύτης	53	χρυσοχόος	3
ποιμήν	25	δικαστικός κλητήρ	2
πλοίαρχος	13	ράπτης	2
κτηματίας	11	σανδαλοποιός	2
έμπορος	8	αγροφύλαξ	1
κυβερνήτης	8	γραμματοδιδάσκαλος	1
ξυλουργός	7	δήμαρχος	1
αλιεύς	4	δημοτικός κλητήρ	1

Επάγγελμα	Συχνότητα	Επάγγελμα	Συχνότητα
καφεπώλης	1	υπηρέτης	1
κτίστης	1	χαλκεύς	1
σιδηρουργός	1		
συμβολαιογράφος	1	Σύνολο	431

Συγκεντρωτικά στην Επαρχία Ιθάκης, λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία του εκλογικού καταλόγου της Ιθάκης του 1871, η δημογραφική εικόνα του ανδρικού πληθυσμού του νησιού ηλικίας άνω των 21 ετών σκιαγραφείται ως εξής: Το μεγαλύτερο ποσοστό των ανδρών εκλογέων (Διάγραμμα 11) κατοικεί στον δήμο Ιθακησίων (48%) και ακολουθούν οι δήμοι Πολυκτορίων (24%), Νηριτιών (17%) και Καρνίων (11%).

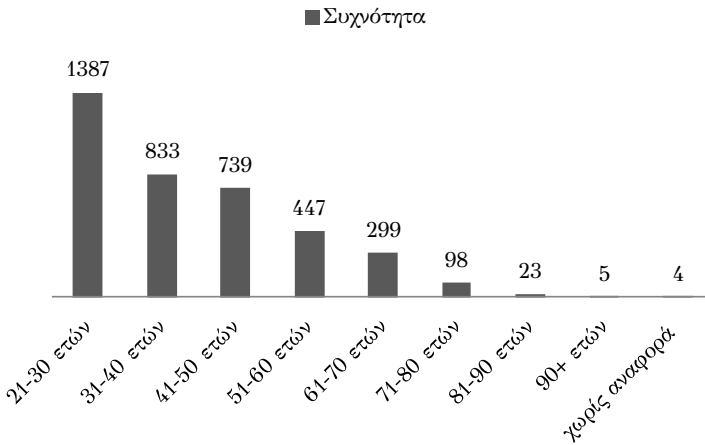
Διάγραμμα 11: Κατανομή των εκλογέων της Επαρχίας Ιθάκης ανά δήμο κατά το έτος 1871

Εκλογείς της Επαρχίας Ιθάκης

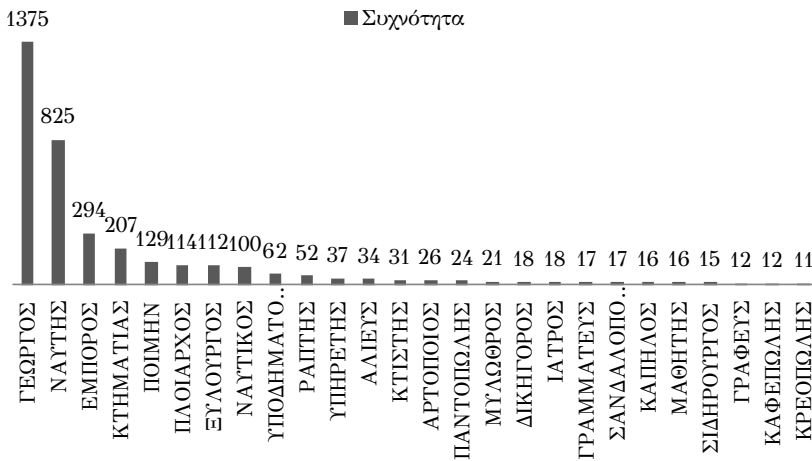
Ο μέσος όρος ηλικίας των εκλογέων άνω των 21 ετών είναι τα 39,89 έτη. Ο αριθμός των εκλογέων μέχρι 30 ετών είναι μεγαλύτερος των άλλων ηλικιακών ομάδων, ενώ ακολουθείται φθίνουσα πορεία για τις επόμενες ηλικιακές δεκαετίες (Διάγραμμα 12).

Διάγραμμα 12: Ηλικιακή κατανομή των εκλογέων της Επαρχίας Ιθάκης κατά το έτος 1871

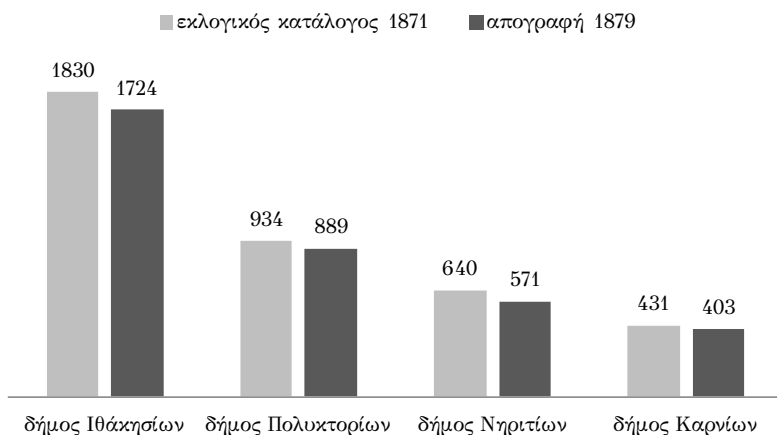
Ως προς την επαγγελματική τους κατάσταση (Διάγραμμα 13), οι άνδρες του νησιού ηλικίας 21 ετών και άνω ασχολούνται ως επί το πλείστον με τη γεωργία και τα θαλασσινά επαγγέλματα, τη ναυτική τέχνη αλλά και με τον τριτογενή τομέα (ιδίως με το εμπόριο).

Διάγραμμα 13: Επαγγελματική κατάσταση των εκλογέων της Επαρχίας Ιθάκης κατά το έτος 1871

Παράλληλα, κάποιες επιμέρους πληροφορίες για τους εγγεγραμμένους στους εκλογικούς καταλόγους των δήμων της Επαρχίας Ιθάκης αντλούμε και από την απογραφή του έτους 1879. Αυτό που παρατηρείται είναι μια μικρή μείωση των εγγεγραμμένων στους εκλογικούς καταλόγους όλων των δήμων κατά το έτος 1879 (Διάγραμμα 14) και ότι το εκλογικό σώμα των ανδρών, και επομένως ο άρρην πληθυσμός του νησιού ηλικίας από 21 ετών και άνω, κατανέμεται κατά τον ίδιο τρόπο στους 4 δήμους για μία δεκαετία.

Διάγραμμα 14: Κατανομή των εκλογέων της Επαρχίας Ιθάκης ανά δήμο κατά τα έτη 1871 και 1879

Αντί επιλόγου

Πώς αποτυπώνεται, λοιπόν, από την επεξεργασία των ανωτέρω συνολικών στοιχείων που διαθέτουμε, η συνοπτική δημογραφική εικόνα της Ιθάκης κατά το τέλος του 19ου αιώνα; Αρχικά παρατηρούμε ότι, κατά τις απογραφές του 1870 και του 1879, ο συνολικός γυναικείος πληθυσμός της Ιθάκης υπερτερεί του ανδρικού, ενώ, αντίθετα, κατά τις απογραφές του 1889 και του 1896 είναι ο ανδρικός πληθυσμός εκείνος που υπερτερεί του γυναικείου. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο στο εσωτερικό των τεσσάρων δήμων του νησιού. Πιο αναλυτικά, διαπιστώνουμε ότι:

- Στον δήμο Ιθακησιών κατά την απογραφή του έτους 1870 ο γυναικείος πληθυσμός υπερτερεί του ανδρικού. Αντιθέτως, κατά την απογραφή του έτους 1879 ο ανδρικός πληθυσμός υπερτερεί του γυναικείου, ενώ

κατά την απογραφή του 1889 οι γυναίκες υπερτερούν και πάλι των ανδρών. Κατά την απογραφή του 1896, ο ανδρικός και ο γυναικείος πληθυσμός παρουσιάζονται ισοδύναμοι!

- Στον δήμο Πολυκτορίων κατά την απογραφή του έτους 1870 ο γυναικείος πληθυσμός υπερτερεί του ανδρικού, ενώ το αντίστροφο συμβαίνει κατά την απογραφή του έτους 1879. Κατά την απογραφή του 1889 οι γυναίκες υπερτερούν και πάλι των ανδρών, ενώ στην απογραφή του 1896 παρατηρείται το αντίθετο. Ας σημειωθεί ότι κατά το χρονικό διάστημα 1870-1896 ο συνολικός πληθυσμός του δήμου αυξάνεται κατά περισσότερα από 1.000 άτομα.
- Στον δήμο Νηριτίων ο γυναικείος πληθυσμός υπερτερεί του ανδρικού σε όλες τις απογραφές του τελευταίου τέταρτου του 19ου αιώνα, πλην εκείνης του 1896, όπου υπάρχει μικρή υπεροχή του ανδρικού σε σχέση με τον γυναικείο πληθυσμό. Ας σημειωθεί ότι κατά την χρονική περίοδο 1870-1896 υπήρξε αύξηση του συνολικού πληθυσμού του δήμου, εξαιρουμένου του έτους 1889, κατά το οποίο παρατηρείται κάμψη.
- Στον δήμο Καρνίων παρατηρείται αύξηση του συνολικού πληθυσμού κατά την περίοδο 1870-1896, ενώ οι άνδρες υπερτερούν των γυναικών κατά τα έτη 1870 και 1879. Αντίθετα, ο γυναικείος πληθυσμός υπερτερεί του ανδρικού κατά τις απογραφές των ετών 1889 και 1896.

Από τις απογραφές των ετών 1870 και 1879, για τις οποίες διαθέτουμε τον αριθμό των καταγεγραμμένων κατοίκων και οικογενειών, παρατηρούμε ότι ο μέσος όρος ατόμων ανά οικογένεια και ανά δήμο κυμαίνεται ανάμεσα στην κατώτερη τιμή των 4,07 ατόμων ανά οικογένεια έως την ανώτερη τιμή των 5,46 ατόμων ανά οικογένεια. Ο μικρότερος μέσος όρος ατόμων ανά οικογένεια συναντάται στον δήμο Νηριτίων (4,07 άτομα το 1870 και 4,37 άτομα το 1879) και ο μεγαλύτερος στον δήμο Καρνίων (5,15 άτομα το 1870 και 5,46 το 1879). Σε όλους τους δήμους της Ιθάκης παρατηρείται αυξητική τάση του μέσου όρου ατόμων ανά οικογένεια από το έτος 1870 έως το έτος 1879.

Από την απογραφή του έτους 1879, η οποία μας παρέχει πληροφορίες για τον αριθμό των εγγάμων, των αγάμων και των χήρων, διαπιστώνουμε για το σύνολο του νησιού τα ακόλουθα: ο συνολικός αριθμός των άγαμων ανδρών και γυναικών υπερτερεί κατά πολύ του συνολικού αριθμού των έγγαμων ανδρών και γυναικών του νησιού. Οι έγγαμοι πληθυσμοί ανδρών και γυναικών βρίσκονται σχεδόν στα ίδια επίπεδα· αντίθετα, οι άγαμοι άνδρες υπερτερούν αρκετά των άγαμων γυναικών, ενώ οι χήρες είναι κατά πολύ περισσότερες των χήρων (149 χήροι άνδρες έναντι 741 χηρών). Έχου-

με, δηλαδή, την εικόνα ενός μεγάλου αριθμού αγάμων και των δύο φύλων και ενός αυξημένου αριθμού χηρών στο νησί κατά το έτος 1879.

Ο πίνακας που ακολουθεί (Πίνακας 30) δημιουργήθηκε λαμβάνοντας υπόψη τον ανδρικό, τον γυναικείο και τον συνολικό πληθυσμό της Ιθάκης κατά την απογραφή του 1870, καθώς και τον αριθμό των αρρένων εκλογέων του εκλογικού καταλόγου του έτους 1871, με σκοπό να σχηματιστεί μια στοιχειώδης εικόνα του νεανικού (κάτω του 20ού έτους) ανδρικού πληθυσμού του νησιού και των επιμέρους δήμων του. Παρατηρεί κανείς ότι ο δήμος Καρνίων, με τον μικρότερο πληθυσμό, τον μικρότερο αριθμό ανδρών και τον μικρότερο αριθμό εκλογέων, έχει τον μεγαλύτερο νεανικό πληθυσμό σε σχέση με τους υπόλοιπους, πολυπληθέστερους, δήμους του νησιού.

Πίνακας 30: Εκτίμηση του νεανικού ανδρικού πληθυσμού της Ιθάκης γύρω στο 1870-1871

Επαρχία Ιθάκης	Άρρενες (απογραφή 1870)	Θήλειες (απογραφή 1870)	Σύνολο πληθυσμού (απογραφή 1870)	Εκλογικός Κατάλογος 1871	Νεανικός ανδρικός πληθυσμός <20 ετών
δήμος Ιθακησίων	1.976	2.515	4.491	1.830	146
δήμος Καρνίων	692	642	1334	431	261
δήμος Νηριτίων	734	911	1645	640	94
δήμος Πολυκτορίων	1.094	1.309	2.403	934	160
Σύνολο	4.496	5.377	9.873	3.835	661

Τέλος, σχετικά με τα κυριότερα επαγγέλματα των ανδρών της Ιθάκης, όπως αποτυπώνονται στο επόμενο διάγραμμα (Διάγραμμα 15), παρατηρούμε ότι υπερτερούν στο νησί οι γεωργικές και κτηνοτροφικές ασχολίες, πολύ περισσότερο, μάλιστα, αν ληφθεί υπόψη ότι πρέπει να προστεθεί και η συμβολή σε αυτές του γυναικείου πληθυσμού, η οποία δεν αποτυπώνεται στα στοιχεία του εκλογικού καταλόγου του 1871. Έπονται τα ναυτικά και τα λοιπά επαγγέλματα, τα οποία, κατά συνθήκη, αφορούν τον ανδρικό πληθυσμό. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι από τον εκλογικό κατάλογο του 1871 προκύπτει ότι στο νησί διαμένουν 18 ιατροί και ένας θεράπων, ενώ καταγράφονται πέντε φαρμακοποιοί-φαρμακοπώλες, 15 δάσκαλοι-δημοδιδάσκαλοι-γραμματοδιδάσκαλοι, τέσσερις συμβολαιογράφοι, ένας δικηγόρος, εννιά φοιτητές και ένας σπουδαστής, ένας βουλευτής, ο δήμαρχος, καθώς και 16 μαθητές ηλικίας άνω των 20 ετών.

Διάγραμμα 15: Κατανομή κυριότερων επαγγελματιών ασχολιών των κατοίκων της Ιθάκης κατά το έτος 1871

